

Nihada Topovčić

Emina Horić

Lamija Horić

DIJAHRONIJSKA ANALIZA JEZIČKIH ASPEKATA U DJELIMA „JADI MLADOG VERTERA“ I „ŽENA KOJOJ SAM ČITAO“

Sažetak

Promjenjivost jeste jedna od značajnijih kategorija svakog jezika, koja se može analizirati na različitim jezičnim nivoima. Iako jezičke promjene nisu odmah uočljive, njihovo postojanje je itekako sveprisutno. Ovaj rad ima za cilj istraživanje promjena, kojima je podlijegao njemački jezik kroz vrijeme, poređenjem jezičkih i stilskih osobina u djelima J.W.Goethea Die Leiden des jungen Werther iz 1774. i Bernharda Schlinka Der Vorleser iz 1995.godine. Analiza ova dva djela, koja su nastala u različitim vremenskim razdobljima upoređuje upotrebu formalnih i neformalnih izraza, indirektnog značenja i implicitnih poruka, koji su sadržani u oba ova djela. S obzirom na to da se radi o književnim djelima iz 18. i 19.stoljeća, ovaj rad obuhvata analizu semantičkih promjena nekih riječi, osobine sintaksičkih struktura, kao i način obraćanja među likovima.

Ključne riječi: dijahronija, dijahronijska lingvistika, sintaksa, semantika, pragmatika.

DIACHRONIC ANALYSIS OF LINGUISTIC ASPECTS IN THE WORKS DIE LEIDEN DES JUNGEN WERTHER AND DER VORLESER

Abstract

*Variability is one of the most significant categories of any language, and it can be analyzed on different linguistic levels. Although linguistic changes are not immediately noticeable, their presence is indeed pervasive. The aim of this paper is to explore the changes that the German language has undergone over time by comparing linguistic and stylistic features in J. W. Goethe's *Die Leiden des jungen Werther* (1774) and Bernhard Schlink's *Der Vorleser* (1995). The analysis of these two works, written in different historical periods, compares the use of formal and informal expressions, indirect meanings, and implicit messages that appear in both texts. Considering that these are literary works from the 18th and 19th centuries, this paper also includes an analysis of the semantic changes of certain words, the characteristics of syntactic structures, and the ways in which characters address one another.*

Keywords: *diachrony, diachronic linguistics, syntax, semantics, pragmatics.*

Uvod

Jezik je tokom vremena izložen brojnim promjenama, koje ga modifikuju ili oblikuju na svim razinama, od morfološke, sintaksičke, do stilske, semantičke i sl. Analizom svih promjena koje pretrpi neki jezik tokom dužih, historijskih perioda – bavi se dijahronijska analiza jezika. Polazeći od činjenice da se između ova dva književna djela kriju stoljeća od njihovog nastanka i da je obilje promjena, kojima se podvrgavao njemački jezik, nastao je ovaj rad, koji tretira dijahronijsku analizu jezika u djelima djelima J. W. Goethea *Die Leiden des jungen Werther*¹ iz 1774. i Bernharda Schlinka *Der Vorleser* iz 1995. godine. Cilj ove analize je poređenjem i analiziranjem istražiti kako se jezik mijenjao kroz vrijeme, upoređujući jezičke i stilističke osobine u navedenim djelima.

Zadaci ovog istraživanja podrazumijevaju utvrđivanje razlika u upotrebi formalnih i neformalnih izraza – kako se mijenja način na koji se likovi međusobno oslovljavaju i kako to odražava društvene norme vremenskog perioda, kada su nastala djela. Analizirati upotrebu indirektnog značenja i implicitnih poruka u djelima – istražiti na koji način autori koriste jezik i njegova sredstva kako bi prikriili ili, pak, nagovijestili neka dublja značenja. Identificirati dominantne sintaksičke strukture- komparirati kompleksnost rečenica, način na koji su konstruirani dijalozi u djelima, kao i sam stil pisanja. Istražiti promjene u načinu obraćanja među likovima u oba djela – pratiti kako se razvijaju odnosi među likovima kroz njihov jezik i način govora. Utvrditi i ekscerpirati pojedine primjeri riječi, koje su doživjele semantičke transformacije kroz vrijeme – identificirati riječi koje imaju jedno značenje u vrijeme Goethea, te ono koje imaju danas, isto tako i kada je u pitanju Schlink.

Za istraživanje dijahronijske analize njemačkog jezika u dva različita književna djela koristiće se kvalitativni metodološki pristup, koji omogućava dublje razumijevanje samih promjena jezika kroz vrijeme. U ovom radu će biti zastupljena metoda komparacije, s obzirom na to da se vrši poređenje jezičkih osobina u dva gore navedena djela, sa ciljem identificiranja sličnosti i razlika u upotrebi jezika kroz vrijeme. Pomoću dijahronijske analize, s obzirom na to da je fokus na promjenama u jeziku kroz vrijeme, će se pokazati kako su sintaksa, vokabular i pragmatičke odlike njemačkog jezika evoluirale od 18. stoljeća do 20. stoljeća. Metoda stilističke analize će analizirati način na koji autori oblikuju jezik, kako bi postigli određene efekte, uključujući sintaksu, leksiku, pa i tonalitet, dok će se uz pomoć pragmatičke analize ispitati na koji način se jezik koristi u komunikaciji između likova u djelima, s naglaskom na formalnost ili neformalnost, indirektno značenje i promjene u načinu obraćanja. Također će se semantičkom analizom fokusirati na promjene u značenju riječi kroz vrijeme, posebno na leksiku koja je u Goetheovo vrijeme imala jedno značenje, a u Schlinkovom vremenu neko drugo.

Dijahronijska lingvistika

Postoje mnoge definicije dijahronijske lingvistike i brojni su autori, koji definisali predmet istraživanja ove grane lingvistike. Jedna od sveobuhvatnijih definicija glasi: "Dijahronija potiče od grčkih riječi *diá* („kroz“) i *chrónos* („vrijeme“), te se odnosi na istoriju jezika, odnosno prikazuje razvoj nekog jezika u različitim periodima."² Za razliku od termina

¹ U radu će se navoditi nazivi djela na njemačkom jeziku: *Die Leiden des jungen Werther* (Jedi mladog Verthera) i *Der Vorleser* (Žena kojoj sam čitao).

²<https://velikirecnik.com/2016/03/01/dijahronija/> (preuzeto 31. 03. 2025.)

“dijahronija” postoji i termin “sinhronija”, koja označava istraživanje jezika u određenom periodu, ali ne i kroz historijsko razdoblje, što je slučaj kod dijahronijskih pristupa.

Dakle, "dijahronijska lingvistika proučava jezik kroz različite periode istorije, fokusirajući se na evoluciju jezika tokom vremena."³ Shodno tome možemo zaključiti da dijahronija označava raznovrsnosti ili zbivanje određenih fenomena u različitom vremenskom razdoblju.

Kada govorimo o dijahronijskoj semantici⁴ može se zaključiti, da se ona bavi time kako se značenje riječi, izraza, rečenica mijenjalo kroz vrijeme, pri čemu se analizira evolucija leksičkog značenja u različitim historijskim kontekstima. Vrlo često se i pragmatički fenomeni povezuju sa semantikom kao naukom, jer se ona bavi ne samo značenjima riječi i rečenica nekog jezika, nego i iniciranom značenju od strane govornika. (Meibauer 2001: 4)

Yule (1996: 3) navodi: „Pragmatika se bavi proučavanjem značenja koje govornik (ili pisac) prenosi slušatelju (ili čitatelju) koji ga potom interpretira. Ona se, dakle, više bavi analiziranjem onoga što ljudi zapravo žele reći svojim iskazima nego samim značenjem riječi ili fraza koje pritom rabe. Pragmatika je proučavanje značenja koje govornik izriče.” Dijahronijska pragmatika fokusirana je na upotrebu jezika i komunikativne funkcije jezika kroz historiju. Konkretnije, dijahronijska pragmatika ispituje promjene u načinu na koju govornici koriste jezik u različitim vremenskim periodima, upravo o tome će biti govora u ovom radu.

Formalni i neformalni izrazi i oslovljavanje u komunikaciji likova

Oslovljavanje se u njemačkom jeziku izražava kroz upotrebu zamjenica *du* („ti“) ili *Sie* („Vi“), čija upotreba zavisi od samog govornika, jer je upravo govornik taj, koji mora odlučiti kako da oslovljava nekoga. Najčešće je upotreba jednog ili drugog oblika uslovljena društvenim konvencijama: *du* se koristi u komunikaciji s poznatim, bliskim ljudima, u neformalnim razgovorima, dok se oblik *Sie* koristi u formalnoj komunikaciji, označavajući distancu u odnosu, dozu poštovanja. Dakle, upotreba navedenih zamjenica nema samo lingvističku formu i funkciju, nego time izražavamo i stav prema sagovorniku, što ih čini i pragmatičkim fenomenom. (usp. Meibauer 2001: 114).

Analiza upotrebe navedenih zamjenica u djelu *Die Leiden des jungen Werther* pokazuje dominantniju upotrebu zamjenice *Sie*, iako se glavni lik u djelu obraća osobi koja mu je emotivno bliska. Neka od istraživanja pokazuju da se oblik *Sie* upotrebljava u situacijama obilježenim poštovanjem ili društvenom distancom, budući da je množina simbol veličine. (Besch 1998: 91)

1. Ja, liebe Lotte, ich will alles besorgen und bestellen; geben Sie mir nur mehr Aufträge, nur recht oft. Um eins bitte ich Sie: keinen Sand mehr auf die Zettelchen, die Sie mir schreiben. Heute führte ich es schnell nach der Lippe, und die Zähne knisterten mir. (Goethe 1774: 17)

U nekim prisnijim momentima, glavni lik Werther u obraćanju prema svojoj dragoj Lotte prelazi na *du*.

2. In diesen Kleidern, Lotte, will ich begraben sein, du hast sie berührt, geheiligt; ich habe auch deinen Vater darum. (Goethe 1774: 55)

³<https://bs.eferrit.com/definicija-i-primjeri-dijahronicke-lingvistike/> (preuzeto 31. 03. 2025.)

⁴ Palmer (1976:1-18) definira semantiku kao lingvističku disciplinu koja se bavi značenjem.

U djelu *Der Vorleser* glavni lik Michael se Hanni obraća sa *Sie*, što ukazuje na formalnost i distancu, npr.:

3. Darf ich Sie nach Hause begleiten? (Schlink 1995: 12)

Međutim, kako njihov odnos postaje prisniji, on prelazi na *du*.

4. Du hast so komisch gekuckt. (Schlink 1995: 35)

S obzirom na to da se kroz djelo ova dva lika ponovo udaljavaju jedno od drugoga, oslovljavaju se sa *Sie* što pokazuje formalnost i distancu između njih.

Ova analiza pokazuje da je način oslovljavanja u oba djela usko povezan s društvenim kontekstom i razvojem međuljudskih odnosa među likovima. Djelo *Die Leiden des jungen Werther* održava društvene norme 18. stoljeća, u kojem se formalnost i oslovljavanje temeljilo na staleškim razlikama, pa se određeni nivo formalnosti zadržavao čak i u privatnim odnosima (npr. persiranje među supružnicima). Djelo *Der Vorleser* odražava emotivnu bliskost/distancu kroz promjene iz *Sie* na *du* i obrnuto, pri čemu oslovljavanje samo po sebi, ima ulogu važnog pokazatelja odnosa među likovima.

Indirektno značenje i implicitne poruke

Budući da se autori u ova dva analizirana književna djela u velikoj mjeri koriste implicitnim porukama, kako bi prikriili određena značenja, ovaj dio rada se bavi njihovim korištenjem konteksta i podteksta, da bi prenijeli dublje značenje.

U djelu *Die Leiden des jungen Werther* ljubavne patnje se često izražavaju kroz prirodne motive i poetski stil. Unutarnja praznina, koju glavni lik osjeća, je zapravo implicitna poruka o njegovom duševnom, depresivnom stanju. Recimo, u ovom primjeru je glagol *verschlingen* upotrebljen metaforički, jer se emotivno stanje prikazuje kao snažna fizička sila, osjećaj koji „guta“ sve. Primjetna je i stilska figura antiteza, ostvarena kroz gradaciju *viel – alles – Nichts*, gdje pojmovi *alles* i *Nichts* stoje u suprotnosti, kao i anafora odnosno ponavljanje rečenice *ich habe so viel*.

5. Ich habe so viel, und die Empfindung an ihr verschlingt alles; ich habe so viel, und ohne sie wird mir alles zu Nichts. (Goethe 1774: 37)

Njegova depresija ima i međufazu, gdje se nagovještavaju Wertherove suicidalne misli. Primjerice, Goethe piše o zujanju muha, kao zvuku koji ga smiruje kao očiti nagovještaj razmišljanja o samoubistvu. Implicitno značenje je u ovom primjeru ostvareno, tako što je pisac koristio dugu periodu, koja se sastoji od niza zavisnih i atributivnih struktura, bez ikakve realizacije glavne rečenice. Nabranje rečenica, upotreba umanjećenica imenica *Würmchen* i *Mückchen*, upotreba stilske figure anakolut na kraju, kojom pisac iznenada prekida tok misli imeničkom frazom *mein Freund* – sve to indirektno pokazuje emotivno stanje pisca.

6. Wenn ich das Wimmeln der kleinen Welt zwischen Halmen, die unzähligen, unergründlichen Gestalten der Würmchen, der Mückchen näher an meinem Herzen fühle, und fühle die Gegenwart des Allmächtigen, der uns nach seinem Bilde schuf, das Wehen des Allliebenden, der uns in ewiger Wonne schwebend trägt und erhält; mein Freund! (Goethe 1774: 2)

Kako bi na indirektan način opisao sjećaj izgubljenosti glavnog lika i ljudsku težnju da živi mnogo jednostavnijim životom Goethe postavlja pitanja o svrsi postojanja čovjeka i njegovoj sudbini. Retoričko pitanje *o was ist der Mensch, dass er über sich klagen darf*, zatim ponavljanje fraze *ich will* su također identifikatori implicitnog samopropitivanja pisca.

7. Hab' ich nicht – o was ist der Mensch, daß er über sich klagen darf! Ich will, lieber Freund, ich verspreche dir's, ich will mich bessern, will nicht mehr ein bißchen Übel, das uns das Schicksal vorlegt, wiederkäuen, wie ich's immer getan habe; ich will das Gegenwärtige genießen, und das Vergangene soll mir vergangen sein. (Goethe 1774: 1)

U djelu *Der Vorleser*, odnos Michaela i Hanne krije slojeve društvenih i moralnih dilema, s obzirom na to da se radi o likovima iz dvije različite generacije, kroz koje je predstavljen položaj Njemačke tokom i nakon Drugog svjetskog rata. Glavni lik Michael pored fizičke žudnje, implicitno, osjeća čežnju za emotivnom povezanošću s Hannom. U ovom primjeru se implicitno značenje također može naslutiti kroz sintaksičku analizu rečenice. Primjerice, pisac koristi glagole u preteritu *schlief*, *sehnte*, *träumte*, *meinte* dok zanosno priča o Hanni, međutim zavisna rečenica *bis ich merkte* podrazumijeva „svjesnost“ pisca.

8. Ich schlief nicht tief, sehnte mich nach ihr, träumte von ihr, meinte, sie zu spüren, bis ich merkte, daß ich das Kissen oder die Decke hielt. (Schlink 1995: 28)

Implicitna poruka na makro razini se odnosi na generacijski osjećaj krivice kod ljudi u Njemačkoj nakon Drugog svjetskog rata, gdje se Michael pita zašto ima osjećaj krivice, iako nije bio ni rođen u to vrijeme. Prosta rečenica, poslije kojeg dolazi retoričko pitanje *warum*, na koje se ne očekuje odgovor.

9. Ich fühlte mich schuldig. Warum? (Schlink 1995: 102)

Dominantne sintaksičke strukture

Ako uporedimo sintaksu u ova dva djela, možemo konstatovati da u djelu *Die Leiden des jungen Werther* dominiraju duge, kompleksne rečenice s mnogo zavisnih rečenica, što je tipično za prozu 18. stoljeća. Uglavnom se radi o dugim periodama, sa mnogo participijalnih konstrukcija i atributa kao rečeničnih članova ili o nizanju glavnih rečenica.

10. Wenn das liebe Tal um mich dampft, und die hohe Sonne an der Oberfläche der undurchdringlichen Finsternis meines Waldes ruht, und nur einzelne Strahlen sich in das innere Heiligtum stehlen, ich dann im hohen Grase am fallenden Bache liege, und näher an der Erde tausend mannigfaltige Gräschen mir merkwürdig werden; wenn ich das Wimmeln der kleinen Welt zwischen Halmen, die unzähligen, unergründlichen Gestalten der Würmchen, der Mückchen näher an meinem Herzen fühle, und fühle die Gegenwart des Allmächtigen, der uns nach seinem Bilde schuf, das Wehen des Allliebenden, der uns in ewiger Wonne schwebend trägt und erhält; mein Freund! (Goethe 1774: 2)
11. Mein Herz sagte ihr tausend Adieu! Und sie sah mich nicht! Die Kutsche fuhr vorbei, und eine Träne stand mir im Auge. Ich sah ihr nach und sah Lottens Kopfputz sich zum Schlage herauslehnen, und sie wandte sich um zu sehen, ach! Nach mir? (Goethe 1774: 14)

Kroz cijelo djelo se pojavljuje tzv. skraćivanje rečenica, odnosno iskazivanje kroz elipse, što dodatno pojačava emociju samog lika, postavljajući pitanja koja ga muče.

12. Lotte! Heut' oder nie mehr. (Goethe 1774: 46)
13. Ach, Wilhelm! (Goethe 1774: 24)
14. Jetzt noch mein, dein! Dein, o Geliebte! Und einen Augenblick – getrennt, geschieden – vielleicht auf ewig? – nein, Lotte, nein – wie kann ich vergehen? (Goethe 1774: 52)

Pored kompleksne sintakse, kod Goethea je za naglašavanje emotivnog naboja često prisutna umetnuta konstrukcija *ach!*⁵.

15. Ach wie ich mich an dich schloß! (Goethe 1774: 55)

Kod Schlinka u djelu *Der Vorleser* prisutna je kraća, jasnija rečenica, koja često sadrži pauze, koje imaju za cilj pojačavanje emotivnog dojma. Takve rečenice uglavnom sadrže obavezne rečenične članove, koje zahtijeva sama valencija glagola.

16. Ich weiß nicht, wie sie schaute – verwundert, fragend, wissend, tadelnd. Ich wurde rot. Einen kurzen Augenblick stand ich mit brennendem Gesicht. (Schlink 1995: 16)

17. Ich ging in die Schule und ins Schwimmbad. Dort verbrachte ich die Nachmittage an einer abgelegenen Stelle, wo mich niemand suchte. Mein Körper sehnte sich nach Hanna. (Schlink 1995: 80)

Promjene u značenju riječi

Teorija o značenjima riječi se bavi pitanjem šta se podrazumijeva pod značenjem neke riječi, kako govornici ispunjavaju komunikativne uloge koristeći određene izraze iz njihovog jezika. Upotreba izraza zahtijeva razlikovanje između upotrebe riječi prema pravilima i njihove upotrebe u određenim kontekstima, što je uvijek uvjetovano konvencijama. Ako govornik poznaje značenje riječi onda zna i kako je može upotrijebiti, ali i kako razumijeti ono što se njome želi izraziti. (usp. Fritz i Hundsnurscher 2005: 5 i 6)

Riječi i njihova značenja mijenjala su se kroz stoljeća, što potvrđuju primjeri iz Goetheovog vremena, ali i Schlinkovog. Tako, primjerice, samostalna imenica *Bildung* se ne pojavljuje ni u jednom djelu, ali se javlja kao korijen imenice *Einbildung* ili kao prefiksno-sufiksna sastavnica složenice *Einbildungskraft* u djelu Goethea, dok se u Schlinkovom djelu javlja kao korijen imenice *Ausbildung* ili kao sufiksna sastavnica složenice *Bildungsangebot*. Kada je riječ o značenju, primjeri pokazuju da se termin *Bildung* u Goetheovom vremenu pojavljuje sa značenjem samorazvoja i unutarnjeg procesa i formiranja jedne osobe, dok se u Schlinkovom vremenu, ali i danas, ista riječ spominje uglavnom u kontekstu institucionalnog školstva i obrazovanja.

18. Unsere **Einbildungskraft**, durch ihre Natur gedrungen sich zu erheben, durch die phantastischen Bilder der Dichtkunst genährt, bildet sich eine Reihe Wesen hinauf, wo wir das unterste sind und alles außer uns herrlicher erscheint, jeder andere vollkommener ist. (Goethe 1774: 26)

19. Deswegen hatte sie sich der Beförderung bei der Straßenbahn entzogen; ihre Schwäche, die sie als Schaffnerin verbergen konnte, wäre bei der **Ausbildung** zur Fahrerin offenkundig geworden. (Schlink 1995: 127)

Goethe koristi riječ *Freundschaft* opisujući vrlo jaku emotivnu vezu – ljubav bez posjedovanja i ljubav koja se suprotstavlja tjelesnim zadovoljstvima. Emotivni trenutak i vrijednost prijateljstva pisac pojačava kroz frazu *Seligkeit einer wahren Freundschaft*⁶. Dok se ova riječ u Schlinkovom romanu pojavljuje u konotaciji svakodnevnih interakcija među ljudima, on se prisjeća svojih kolega, prijatelja iz škole, univerziteta.

⁵Ovakve konstrukcije su u literaturi poznate kao uzvici, a to su zapravo samostalne jedinice, kojima govornik izražava svoje emocije. (usp. Maibauer 2001: 135)

⁶Blaženstvo pravog prijateljstva. (Slobodan prijevod autorice Topovčić N.)

20. Suchen Sie, finden Sie einen werten Gegenstand Ihrer Liebe, und kehren Sie zurück, und lassen Sie uns zusammen die Seligkeit einer wahren **Freundschaft** genießen. (Goethe 1774: 46)
21. Aus der Nachmittage im Schwimmbad entwickelten sich **Freundschaften**. (Schlink 1995: 72)

Riječ *Empfindung* se kroz Goetheovo djelo prožima u značenju osjećajnosti, ali emotivne dubine, istinske ljudskosti čovjeka, dok se danas koristi u širem značenju, najčešće u smislu osjetljivosti i sklonosti emotivnim reakcijama.

22. War unser Umgang nicht ein ewiges Weben von der feinsten **Empfindung**, dem schärfsten Witze, dessen Modifikationen, bis zur Unart, alle mit dem Stempel des Genies bezeichnet waren? (Goethe 1774: 3)
23. Als wir uns liebten, hatte ich das Gefühl, sie wolle mich zu **Empfindungen** jenseits alles bisher Empfundenen treiben, dahin, wo ich's nicht mehr aushalten konnte. (Schlink 1995: 77)

Riječ *Geschick* je u Goetheovom vremenu značila sudbina, ono što je čovjeku određeno i poslano, međutim u Schlinkovom vremenu, ali i danas, se ta riječ koristi u kontekstu sposobnosti ili čak nespretnosti.

24. Und du gute Seele, die du eben den Drang fühlst wie er, schöpfe Trost aus seinem Leiden, und laß das Büchlein deinen Freund sein, wenn du **aus Geschick** oder eigener Schuld keinen näheren finden kannst. (Goethe 1774: 1)
25. Natürlich können wir ihr Wohnung und Arbeit besorgen bzw. zu besorgen versuchen; mit Arbeit wird es in ihrem Alter schwierig werden, auch wenn sie noch völlig gesund ist und in unserer Näherei großes **Geschick** zeigt. (Schlink 1995: 181)

Riječ *Wonne* označava unutrašnje ispunjenje i blaženost te se često pojavljuje u Goetheovom djelu, dok se u Schlinkovom djelu ne spominje, a danas se rijetko⁷ koristi s patetičnim prizvukom.

26. Welch eine **Wonne** das für meine Seele ist, sie in dem Kreise der lieben, muntern Kinder, ihrer acht Geschwister, zu sehen! (Goethe 1774: 7)

Zaključak

Analizom jezika u djelima *Die Leiden des jungen Werther* i *Der Vorleser* može se zaključiti da se njemački jezik kroz stoljeća mijenjao na različitim nivoima – od leksičkog i semantičkog, do sintaksičkog i pragmatičkog.

Te promjene očituju se kroz različite jezičke aspekte, pa recimo, u Goetheovom djelu dominira složena rečenica, bogata elipsama i emotivnim izrazima i uzvicima poput „ach“ ili „o“, što odražava poetski duh 18. stoljeća, kada je i nastalo djelo. Kod Schlinka, s druge strane, prisutne su kraće i jasnije rečenice, jednostavnija struktura, što pokazuje evoluciju jezika ka većoj funkcionalnosti. Dakle, u Schlinkovom vremenu se težilo tome, da se preko jednostavnih struktura kaže suština, dok u Goetheovom vremenu obiluju komplekse strukture i filozofiranje. Promjene u načinu oslovljavanja među likovima, od *Sie* prema *du* i obrnuto, prikazuju ne samo razvoj odnosa među njima, nego i promjene društvenih normi i pragmatičkih vrijednosti u različitim epohama – persiranje među likovima, koji su emotivno bliski, ali različitih staleža. Ono što se zadržalo i danas je svakako persiranje, kada je riječ o komunikaciji s nepoznatim ljudima. Analizom semantičkih razlika u riječima poput *Bildung*, *Empfindung*, *Geschick* i

⁷<https://www.dwds.de/wb/Wonne>, 22.10.2025.

Wonne, uočava se da se značenje ovih riječi mijenjalo u skladu s vremenom – od apstraktnih pojmova ka konkretnijim značenjima, pri čemu su riječi potpuno ili djelimično promijenile značenje, doživjele određeno proširenje ili suženje u značenju.

Ova analiza omogućava shvatanje dijahronijske promjene njemačkog jezika i pruža uvid u promjene, koje se odvijaju paralelno s razvojem društva. Promjena jezika jednog naroda odražava se kasnije i kroz promjenu kulture. Budući da se analiza bazira na književnim djelima iz dvije različite epohe, ona ujedno pokazuje i odnos između jezika, književnosti i društvenog konteksta, te prikazuje njihovu isprepletenost na svim nivoima.

Conclusion

The analysis of language in *Die Leiden des jungen Werther* and *Der Vorleser* leads to the conclusion that the German language has undergone changes over the centuries on various levels—from lexical and semantic to syntactic and pragmatic ones.

These changes are reflected in different linguistic aspects. For instance, Goethe's work is dominated by complex sentence structures, rich in ellipses as well as emotional expressions and interjections such as "ach" or "o", which reflect the poetic spirit of the eighteenth century in which the work was created. In contrast, Schlink's writing is characterized by shorter and clearer sentences and a simpler structure, indicating the evolution of the language toward greater functionality. Thus, in Schlink's era, there was a tendency to convey the essence through simple structures, whereas Goethe's time abounds in complex constructions and philosophical reflection.

Changes in forms of address among the characters, from Sie to du and vice versa, illustrate not only the development of interpersonal relationships but also shifts in social norms and pragmatic values across different historical periods—for example, the use of formal address between emotionally close characters of different social classes. What has been preserved to this day is the use of formal address when communicating with unfamiliar people. Through the analysis of semantic differences in words such as *Bildung*, *Empfindung*, *Geschick*, and *Wonne*, it becomes evident that the meanings of these words have changed in accordance with their respective eras—from more abstract concepts to more concrete meanings. In this process, the words have either fully or partially changed their meanings or have undergone semantic expansion or narrowing.

This analysis enables an understanding of the diachronic development of the German language and provides insight into changes that occur in parallel with societal development. Changes in a nation's language are ultimately reflected in changes in its culture. Since the analysis is based on literary works from two different epochs, it also demonstrates the relationship between language, literature, and social context, illustrating their interconnectedness at all levels.

Literatura i izvori

1. Busse, D., 1991. *Diachrone Semantik und Pragmatik*. Max Niemeyer Verlag: Tübingen.
2. Besch, W., 1998. *Duzen, Siezen, Titulieren. Zur Anrede im Deutschen heute und gestern*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
3. Fritz, G., Hundsnurscher, F., 2005. *Einführung in die historische Semantik*. Max Niemeyer Verlag: Tübingen.
4. Goethe, J.W., 1774. *Die Leiden des jungen Werther*. Die digitale Bibliothek. http://www.digbib.org/Johann_Wolfgang_von_Goethe_1749/Die_Leiden_des_jungen_Werther_.pdf preuzeto 31.3.2025.

5. Maibauer, J., 2001. Pragmatik. Zweite, verbesserte Auflage. Stauffenburg Verlag: Tübingen
6. Palmer, Frank R., 2010. Uvod u semantiku. U: Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis, 65-76.
7. Prčić, T., 1997. Semantika i pragmatika reči. Novi Sad.
8. Raffaelli, I., 2009. Značenje kroz vrijeme. Poglavlja iz dijahronijske semantike. Disput: Zagreb.
9. Schlink, B., 1995. Der Vorleser. Diogenes Verlag.
10. Yule, G., 2010. Definicija i pozadina pragmatike te deiksija i udaljenost. U: Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis, 89-98.